

ULOGA SHVAĆANJA I MORALNIH PREDISPOZICIJA U NEWMANOVJ TEORIJI PRISTANKA

Maja Poljak

Sveučilište u Zadru
Odjel za filozofiju
mpoljak@unizd.hr

UDK: 1:2Newman, J.H.
165
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 05/2015.

Sažetak

Tema ovog rada je uloga shvaćanja i moralnih predispozicija u Newmanovoj teoriji pristanka. U prvom poglavlju riječ je o shvaćanju kao temelju racionalnog karaktera pristanka, te se navode argumenti koje Newman nudi pri dokazivanju teze da je svaki pristanak racionalno utemeljen čin bez obzira možemo li strogo-znanstvenim dokazima dokazati tvrdnju na koju pristajemo i bez obzira je li nam ta tvrdnja u potpunosti jasna. Da bi to pojasnio, Newman uvodi razliku između shvaćanja i razumijevanja, koji predstavlja dvije razine spoznaje, od kojih je razumijevanje savršenija razina. Drugo poglavlje govori o moralnim predispozicijama koje su, uz shvaćanje, drugi preduvjet pristanka. Newman je, naime, smatrao da za pristanak na određenu tvrdnju nije dovoljno imati samo određene intelektualne sposobnosti nego treba imati i određene moralne predispozicije, npr. istinoljubivost. Treće poglavlje, koje nosi naslov 'Pristanak kao osobni čin', ujedinjuje postavke iz prethodna dva, te donosi prikaz Newmanova shvaćanja pristanka kao osobnog čina koji u sebi uključuje cijelu osobu, sa svim njezinim intelektualnim i moralnim krjepostima, karakternim oznakama, iskustvom, težnjama i spoznajama. Zaključno se poglavlje sastoji od kratkog prikaza glavnih tema i zaključaka donesenih u prethodna tri poglavlja.

Ključne riječi: *pristanak, shvaćanje, moralne predispozicije, osobni čin*

UVOD

U djelu *Logika pristanka* (*Grammar of Assent*) jedan od temeljnih zadataka koje je John Henry Newman¹ sebi postavio bio je dokazivanje racionalnog karaktera vjere². Iako je povijest kršćanske misli već obilovala raznim odgovorima na pitanje kako čovjek kao racionalno biće po naravi može prihvatiti dogmatske iskaze čiju dubinu u potpunosti ne može zahvatiti, Newman je smatrao da je vrijeme u kojem je on živio potrebovalo jedan drugačiji pristup, koji će omogućiti njegovim suvremenicima prihvaćanje određenih temeljnih istina kršćanstva koje su bile ugrožene od strane racionalizma i skepticizma.

Zanimljivost Newmanova pristupa bila je u tome što je on svoje istraživanje utemeljio na stavu da iste spoznajne mehanizme koje nalazimo na vjerskom području, pronalazimo i u našem svakodnevnom životu. Na taj način prosječan vjernik, koji pristaje na one vjerske istine koje ne može u potpunosti shvatiti ili strogo-znanstveno dokazati, čini istu stvar kao i bilo koja prosječna osoba koja svakodnevno pristaje na tvrdnje koje u trenutku pristanka u potpunosti ne razumije, no ipak ih zbog nekog razloga prihvaća. Potrebno je odmah istaknuti da razlika između pristanka vjernika na vjerske istine i pristanka bilo koje osobe na obične tvrdnje ipak postoji. Newman je uvijek isticao da je krajnji razlog zašto vjernik prihvaća određenu vjersku istinu taj što je u tom svome činu potpomognut milošću Božjom koja mu omogućuje da prihvati ono što ne može razumjeti. No u *Logici pristanka* nastojao je izolirati taj trenutak nadnaravne milosti te proučiti temeljne, čisto ljudske čimbenike koji se događaju u pristanku bilo na vjerske istine bilo na tvrdnje iz svakodnevnog života, i na taj način pokazati da ako vjernik u svome pristanku na vjerske istine djeluje proturacionalno, onda istu stvar čini i svaka osoba koja prihvaća iskaze koje nije shvatila ili dokazala strogim znanstvenim metodama. S tim zadatkom u vidu Newman je krenuo u razotkrivanje skrivenih unutarnjih procesa koji se odvijaju u ljud-

¹ John Henry Newman (1801. - 1890.) spada među najpoznatije britanske mislioce viktorijanskog razdoblja. Premda je u svijetu poznatiji kao teolog i obraćenik na katoličanstvo, za svog života Newman je napisao niz djela koja su filozofski zanimljiva i originalna, među kojima se posebno ističe *Logika pristanka*, u kojoj nalazimo temelje njegove filozofije religije i filozofije spoznaje.

² U *Logici pristanka* Newman pokušava odgovoriti na pitanje kako je moguće da čovjek, kao racionalno biće po naravi, prihvaća iskaze koje u potpunosti ne razumije. Premda je pitanje ponajprije postavljeno unutar filozofije religije, preciznije, unutar problematike odnosa vjere i razuma, Newmanova je zanimljivost bila u tome što je svoje istraživanje utemeljio na stavu da se isti spoznajni mehanizmi koje nalazimo na vjerskom području, mogu pronaći u svakodnevnom životu.

skom spoznajnom životu, te ga kao takvi oblikuju i na nj djeluju do te razine da nam omogućuju (ili sprječavaju) postizanje našeg cilja kao spoznajnih subjekata - a to je spoznaja i prihvaćanje istine³.

Kad je riječ o spoznaji istine, odmah na početku spominjemo kako je Newman bio uvjeren da čovjek može spoznati istinu. Dapače, sam je kategorički tvrdio da je ljudski razum stvoren za istinu te da je "istina objekt ljudskoga razuma"⁴. U *Logici pristanka* Newman se nije trudio detaljnije objašnjavati i dokazivati spomenute tvrdnje; uzima ih gotovo kao općeprihvaćene činjenice, kao premise kojima se služi u svome dokaznom postupku, s izlikom da navedene tvrdnje nisu objekt njegovih istraživanja. No sasvim je drugačija priča s prihvaćanjem istine. Na ovom području nalazimo Newmana u svoj njegovoj veličini dok pokušava opisati i objasniti način kako ljudi prihvaćaju određene tvrdnje, uvjeren da je svaki dani pristanak racionalno utemeljen čin koji pretpostavlja određenu moralnu pripremu, tj. određene moralne predispozicije.

Ukratko, ovdje se nalazimo na području Newmanove teorije pristanka, te ćemo u radu koji je pred nama posvetiti pozornost proučavanju odnosa shvaćanja i moralnih predispozicija kao nužnih preduvjeta pristanka koji nam omogućuju (ili nas sprječavaju) da prihvatimo kao istinitu ili odbacimo kao lažnu određenu tvrdnju koja je stavljena pred naš sud. Tako će nas pitanje zašto prihvaćamo određene iskaze kao istinite odvesti duboko u razumijevanje ljudske spoznaje kao složenog osobnog čina koji u sebi uključuje čovjeka kao cjelinu, ne samo njegov razum kao spoznajnu moć. S time u vidu, možemo reći da se Newman nastavlja na Akvinčev stav da ne spoznaje ljudski razum, nego spoznaje čovjek⁵.

1. SHVAĆANJE KAO TEMELJ RACIONALNOG KARAKTERA PRISTANKA

Prvo pitanje kojem ćemo se posvetiti bit će pitanje racionalnog karaktera pristanka koje je usko vezano s pojmom shvaćanja. Shvaćanje Newman definira na nekoliko mjesta u *Logici pristanka*

³ Usp. J. H. Newman, *An Essay in Aid of Grammar of Assent*, Clarendon Press, Oxford, 1985., 48.

⁴ Usp. Isto, 114. Naime, Newman je smatrao da je ljudski um stvoren za istinu te kao takav samo u njoj može naći svoje ispunjenje, svoj smiraj. Stoga je jasno zašto je pitanje spoznaje istine te načina kako do nje dolazimo za Newmana bilo važno. Ako razum uistinu spada među najuzvišenije ljudske odlike, onda je za što potpuniji ljudski život, uistinu vrijedan tog naziva poznavanje načina djelovanja ove spoznajne ljudske moći itekako značajno.

⁵ Usp. Toma Akvinski, *De Veritate*, q. 2, a. 6.

te kaže da je ono “davanje značenja terminima od kojih se [propozicije] sastoje. Što termini propozicije, subjekt i predikat, predstavljaju? Ponekad predstavljaju određene ideje koje postoje u našem umu i koje se ne odnose na nešto izvan njega; ponekad predstavljaju stvari koje postoje, jednostavno govoreći, izvan nas i koje usvajamo preko iskustva i informacija koje o njima imamo”⁶. Nadalje, piše da pod shvaćanjem podrazumijeva “interpretaciju termina od kojih se [propozicija] sastoji”⁷, te da je “shvaćanje, jednostavno govoreći, inteligentno prihvaćanje ideje ili činjenice koju propozicija izriče”⁸.

Kao što je razvidno, Newman nije sasvim precizan u svojim definicijama, no nakon iščitavanja njegovih djela, uspoređivanja raznih definicija te njihova proučavanja unutar konteksta u kojem su napisane, možemo doći do jasnijeg razumijevanja njihova značenja. Shvaćanje bi tako za Newmana predstavljalo određenu razinu spoznaje značenja i odnosa sastavnih termina propozicije, te uvidanje odnose li se oni na apstraktne ideje ili na konkretna bića. Ako je riječ o apstraktnim idejama, onda govorimo o pojmovnom shvaćanju, a ako je riječ o konkretnim bićima, onda je riječ o realnom shvaćanju⁹. Za primjer uzmimo dva iskaza: ‘Ivan voli Real Madrid’ i ‘Dečki vole nogomet’. Prvi iskaz bio bi iskaz u kojem govorimo o konkretnoj osobi i nogometnom klubu, dok je drugi iskaz općenite naravi. U prvom iskazu riječ je o realnom shvaćanju, dok je u drugom riječ o pojmovnom.

Razlika između realnog i pojmovnog shvaćanja uzrokuje razliku u vrsti pristanka, te sukladno pojmovnom i realnom shvaćanju postoji pojmovni i realni pristanak. Na općenite iskaze koji koriste apstraktne pojmove možemo pristati pojmovnim pristankom, dok konkretizirane iskaze koji govore o točno određenim stvarima možemo prihvatiti - tj. na njih pristati - realnim pristankom. Već iz ovoga vidimo postojanje dubinske veze između shvaćanja i pristanka,

---

⁶ J. H. Newman, *An Essay in Aid of Grammar of Assent*, 12. Iako Newman ovdje govori o shvaćanju kao “davanju značenja terminima propozicije”, potrebno je istaknuti da on shvaćanje ne ograničava samo na termine nego ga proširuje na cjelokupnu propoziciju. Tako shvatiti propoziciju ne znači imati uvid samo u značenje njezinih termina, nego također imati uvid u značenje propozicije kao cjeline.

⁷ Isto, 16.

⁸ Isto, 20.

⁹ Razlika između realnog i pojmovnog jedna je od temeljnih razlika unutar Newmanove epistemologije, te se ukratko može objasniti na sljedeći način: realno bi bilo sve ono što je pojedinačno i konkretno, dok bi pojmovno bilo sve ono što je općenito i apstraktno.

jer način na koji shvaćamo iskaz uvjetuje način na koji ćemo na nj pristati.

Osim što uvjetuje razliku u vrsti pristanka, shvaćanje također uvjetuje hoćemo li uopće pristati na neku tvrdnju ili ne, jer ne možemo pristati na ono što uopće ne shvaćamo. Na taj način shvaćanje postaje jedan od nužnih preduvjeta pristanka. Do toga zaključka Newman je došao analizirajući naše svakodnevno iskustvo, te je primijetio da ne pristajemo, tj. ne prihvaćamo nijednu tvrdnju ako je ne shvaćamo. Da bi to pojasnio, navodi primjer tvrdnje: 'x je z', za koju ne znamo što predstavlja termin 'x' niti što predstavlja termin 'z'¹⁰. Iz vlastitog iskustva znamo da ne možemo pristati na navedenu tvrdnju, tj. ne možemo je prihvatiti kao istinitu upravo zbog toga što ne shvaćamo o čemu je tu riječ. Ne znamo što znači 'x' niti što znači 'z', stoga ne možemo reći da je 'x jednako z'. Tek u onom trenutku kada spoznamo da simbol 'x' označava autora drame *Hamlet*, a simbol 'z' označava autora drame *Macbeth*, onda nam je jasno da je riječ o istoj osobi – Williamu Shakespeareu – te vidimo da je uistinu 'x jednako z'. Tek nakon što smo to spoznali, moći ćemo prihvatiti kao istinit iskaz 'x je z'.

Drugo pitanje koje nam se nameće jest: koja je razina shvaćanja potrebna da bismo mogli prihvatiti određeni iskaz? Racionalizam s kojim se Newman u XIX st. susreo tvrdio je da možemo pristati samo na tvrdnje koje su nam u potpunosti jasne i koje smo do kraja spoznali, čime su velike kršćanske dogme stavljene izvan dosega ljudskog pristanka. Newman, s druge strane, ponovno se pozivajući na naše svakodnevno iskustvo, drži da određena razina shvaćanja neke tvrdnje na koju pristajemo mora postojati, no nipošto ne zahtijeva da shvaćanje mora biti potpuno ili savršeno. Da bi to što bolje objasnio, on uvodi razliku između shvaćanja i razumijevanja, pri čemu je razumijevanje savršeniji stupanj spoznaje, zahvaljujući kojem nam je propozicija do kraja jasna i razložena. Za bolju ilustraciju uzmimo primjer u kojem nam netko želi objasniti rodbinske odnose među osobama, te na kraju kaže da je 'Jakov moje sestre djeteta bakin muž'. Kada prvi put čujemo spomenuti opis, mi ne znamo o kome je točno riječ, znamo samo da je ta osoba rodbinskim vezama povezana s mojom sestrom i s njezinim djetetom, no da bismo spoznali tko je on uistinu, moramo se dodatno potruditi. Tu početnu i nejasnu razinu spoznaje Newman naziva shvaćanjem, te iako nam nije do kraja još jasno o kome je riječ, ipak određeni uvid u situaciju imamo te je to sve što nam je za pristanak potreb-

¹⁰ Usp. Isto, 12.

no. Kada je riječ o razumijevanju, Newman će zahtijevati savršenu spoznaju, jer razumijevanje za njega znači imati ključ za propoziciju, spoznati jasno i cjelinu i dijelove od kojih se sastoji te njihov međusobni odnos. U trenutku kada spoznamo da je Jakov svekar moje sestre, mi možemo reći da razumijemo propoziciju te da nam je kristalno jasno o kome je tu riječ.

Iz toga je vidljivo da je shvaćanje niži stupanj spoznaje u odnosu na razumijevanje. Premda obadvoje spadaju u procese razumske spoznaje, razumijevanje je ono koje zahtijeva dublji i potpuniji uvid u objekt, dok shvaćanje samo nejasno zahvaća o čemu je tu riječ. Upravo zbog toga naša spoznaja često započinje sa shvaćanjem, te Newman kaže da mi prvo spoznajemo "cjelinu, a ne dijelove ... Mi svakoga pojedinačnog čovjeka percipiramo kao cjelinu, a nakon toga prelazimo na dijelove ili aspekte tog općeg i nejasnog objekta koji se nalazi pred nama"¹¹.

Stavivši shvaćanje, a ne razumijevanje kao preduvjet pristanka, Newman je nastojao objasniti zašto i kako ljudi mogu prihvatiti tvrdnje koje do kraja nisu spoznali, koje im do kraja nisu jasne. Istodobno, time je pokazao da unatoč nedostatku jasnoće, oni određenu razinu racionalne spoznaje imaju, čime se želi potvrditi da bilo koji pristanak koji osoba daje, ona daje na temelju određenog uvida u situaciju – bez obzira je li taj uvid savršeno jasan ili nije – te zahvaljujući tome vidimo da za svoj pristanak ima određeno racionalno opravdanje. Na taj je način Newman pokazao racionalni karakter pristanka i potvrdio da je svaki pristanak utemeljen na određenoj razini racionalne spoznaje.

2. UTJECAJ MORALNIH PREDISPOZICIJA NA PRISTANAK

No, je li shvaćanje jedini uvjet koji mora biti ispunjen da bismo mogli pristati na neki iskaz? Newman je smatrao da je uz shvaćanje potrebno posjedovati i određene moralne predispozicije koje će nam omogućiti pristanak, na taj način pretvorivši moralne predispozicije u drugi preduvjet pristanka.

Što su moralne predispozicije? Pojam moralnih predispozicija spada među Newmanove najzahtjevnije pojmove, i to iz nekoliko razloga: prvi se odnosi na činjenicu da pojam ima široku potrebu, te u sebe uključuje moralne krjeposti, karakterne oznake, razne temeljne stavove i poglede na svijet, principe djelovanja i spoznaje itd. S

---

¹¹ J. H. Newman, *Philosophical Notebook*, Humanities Press, Louvain, 1969.-1970., 8.

obzirom na tako široku upotrebu pojma, jasno je da nam Newman ne daje točno određenu definiciju pojma koja se bezrezervno može upotrijebiti u svakom slučaju, dok treći razlog zahtjevnosti pojma moralnih predispozicija također proizlazi iz prvoga, a odnosi se na činjenicu da Newman za nj koristi različite nazive. Tako u djelima slobodnijeg karaktera - pismima i propovijedima - nalazimo izraze kao što su: stanje srca, moralno stanje, moralni osjećaj. S druge strane, kad piše o moralnim predispozicijama u polemičkim raspravama i djelima znanstvenog karaktera, najčešće koristi izraze kao što su: moralne predispozicije, antecedent dispozicije i antecedent vjerojatnosti¹².

U općem značenju riječi moralne predispozicije predstavljaju cijeli niz moralnih krjeposti, različitih stavova, karakternih oznaka i pogleda na svijet koji uvelike utječu na spoznavanje i djelovanje svakog pojedinca. Stječemo ih preko odgoja i obrazovanja, utjecaja okoline, interakcije s drugim ljudima, raznih iskustava kojima smo izloženi, te su toliko ukorijenjene u nas da ih Newman u jednom trenutku naziva prvim principima našeg djelovanja, ističući da su "uronjene u nas; one se šire kroz nas; mi se toliko ne pozivamo na njih koliko djelujemo iz njih"¹³. Možemo reći da moralne predispozicije predstavljaju naočale kroz koje čovjek gleda svijet, te da one utječu na naše dojmove i rasuđivanje u svim konkretnim pitanjima i tvore kompleksnu cjelinu preko koje svaka osoba interpretira iskustvo i događaje na svoj način.

¹² S. P. Juergens navodi nekoliko različitih skupina termina kojima se Newman služio pri opisivanju moralnih predispozicija. Prvu čine termini koji se odnose na moralne predispozicije, koje su na bilo koji način vezane za savjest. Ta se skupina sastoji od izraza kao što su: određeni moralni temperament, određeni etički temperament, ispravno i obnovljeno srce, određeno moralno stanje, priprema srca. U drugu skupinu spadaju termini koji označavaju određene želje i nade - koje Newman također svrstava među predispozicija - pa među njima nalazimo izraze: osjećaji i želje, koje čine čovjekovo moralno biće, imati srce za obećanja evanđelja, težnje i iščekivanje drugoga svijeta, nade, potrebe, želje itd. U treću su skupinu uključeni termini koji su vezani za stanje koje je pod utjecajem određenih prethodnih sudova, a koji nas disponiraju da novu propoziciju prihvatimo kao istinitu ili lažnu. Među te termine Juergens nabroja sljedeće: pretpostavke, apriorni sudovi, antecedent vjerojatnost objave, moralna percepcija, inklinacija prema vjeri, anticipacije, religijski apriorni sudovi, antecedens razmatranja, latentni ili antecedent razlozi, pretpostavke ozbiljnog, trezvenog, promišljenog, čistog, osjećajnog i predanog duha, antecedent pogledi, implikacije i asocijacije (usp. S. P. Juergens, *Newman on the Psychology of the Faith*, Macmillan, New York, 1928., 177-180).

¹³ J. H. Newman, *Present Position of Catholics in England*, Longmans and Green, London, 1906., 278.

Iz ovoga možemo naslutiti zašto su moralne predispozicije važne za pristanak, tj. kako na njega utječu.¹⁴ Naime, kao što ne možemo pristati na propoziciju koju ne shvaćamo, isto tako ne možemo pristati na propoziciju ako nemamo određene moralne predispozicije - kao što su istinoljubivost, poniznost i otvorenost uma - koje će nam to omogućiti. Za primjer uzmimo znanstvenika koji je istinoljubiv, ponizan, strpljiv, umjeren, otvoren za nove spoznaje, marljiv, precizan i predan. Sada zamislimo situaciju u kojoj se on u svome istraživanju susretne s nekom novom teorijom, koja se kosi s rezultatima do kojih je došao. suočen s takvom situacijom on može reagirati na različite načine. Može apriorno odbaciti novu teoriju, ne želeći uopće promišljati o njoj, može je bezrezervno prihvatiti na temelju autoriteta osobe od koje je došla ili je može detaljno istražiti otvorena uma, spreman prihvatiti zaključke do kojih dođe bez obzira hoće li se oni slagati s onim do čega je on u svojem istraživanju došao. To su samo neki od mogućih odgovora na situaciju, no kako će znanstvenik u tom trenutku reagirati, uvelike ovisi o njegovim moralnim predispozicijama. Na temelju prethodno spomenutih vrli-
na, lako nam je zaključiti da će on krenuti posljednjim navedenim putem, jer ga ljubav prema istini i druge kvalitete koje smo nabrojali vode u tom smjeru. No, ako je on ponosna i ohola osoba koja se bavi znanošću ne iz ljubavi prema istini, nego iz želje za uspjehom, čašću i slavom, onda je jasno da će njegova reakcija na postojeću situaciju biti posve suprotna.

Isto tako možemo lako primijetiti utjecaj i snagu moralnih predispozicija u našem svakodnevnom rasuđivanju. Newman kaže da su one toliko jake da nam omogućuju prihvatiti neku propoziciju za

---

¹⁴ Važnost moralnih predispozicija Newman je uočio jako rano pa prve obrise tog dijela njegova nauka nalazimo u prepisci s bratom Charlesom. Naime, u tom razdoblju njegov je brat počeo sumnjati u istinitost kršćanskog nauka i svoje je sumnje podijelio s Newmanom. Newman je brzo uočio da unatoč svim argumentima koji mogu biti ponudeni u korist kršćanstva, osoba koja ga ne želi prihvatiti, koja prema njemu osjeća određenu averziju, te koja nije moralno spremna prihvatiti ono što ono naučava, nikada ga neće ni moći prihvatiti. U prepisci s bratom Newman je to izrazio sljedećim riječima: "Odbijanje kršćanstva proizlazi iz pogreške srca, ne intelekta", budući da je "odbojnost prema sadržaju Svetog pisma u temelju nevjere" (J. H. Newman, *Letters and diaries*, sv. I, u: *Newman on being a Christian*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1990., 1). To je razlog zašto "najsnažniji argumenti za kršćanstvo ne uvjeravaju [protivnike], nego [ih] samo utišavaju; u temelju se, naime, nalazi ona skrivena antipatija prema doktrinama kršćanstva, koja je izvan dosega argumenta" (Ondje, 1). Iako ovdje govori o prihvaćanju kršćanstva, Newman je jasno uočio da se to ne odnosi samo na pitanja prihvaćanja ili neprihvaćanja određenih vjerskih istina, nego da su ispravne moralne predispozicije također nužne za prihvaćanje istina druge vrste.

koju nemamo dovoljno dokaza. Na taj je način htio objasniti kako je moguće prihvatiti kao istinito ono za što nemamo stroge znanstvene dokaze, te nastavlja s objašnjenjem da nam moralne predispozicije omogućuju da argumente u prilog tvrdnji gledamo pod povoljnim svjetlom, koje kompenzira formalne nedostatke dokaza¹⁵. Naglasimo odmah da, kada je riječ o odnosu moralnih predispozicija i dokaza, one ne mijenjaju dokaz u sebi, on je za sve ljude isti, no naše nam moralne dispozicije omogućuju vidjeti u dokazu ono što drugi ne vide. S druge strane, lako se može dogoditi situacija u kojoj osoba ne želi prihvatiti određenu tvrdnju iako ima pregršt argumenata u prilog njezinoj istinitosti. I u ovom slučaju moralne predispozicije su na djelu, te uvjetuju naš pristanak. Upravo zbog ovakvih situacija Newman govori da nitko nije slijep kao osoba koja ne želi vidjeti, niti gluhi kao onaj tko ne želi čuti. Ljubav prema istini, težnja za njezinim posjedovanjem kao jednog od vrhovnih dobara samo su neke od moralnih predispozicija koje su nam potrebne da pri susretu s istinom učinimo ono ispravno – da je prihvatimo.

Moralne predispozicije također nam mogu pomoći prilikom prihvaćanja tvrdnji koje nismo savršeno spoznali, koje smo samo shvatili, ali ne i razumjeli, kako bi rekao Newman. Naime, ako je neka osoba odgojena u duhu stroge racionalističke misli, ona nikako neće moći pristati na iskaze koji joj nisu sasvim jasni, jer je njezin intelektualni ustroj i stečene navike promišljanja u tome sprječavaju. S druge strane, osoba koja nije imala istu vrstu odgoja, bit će spremnija prihvatiti ono što nije do kraja razumjela, s objašnjenjem da je ljudski razum ograničen, a stvarnost koja nas okružuje složena i raskošna u svojoj unutarnjoj strukturi, te kao takva nije do kraja spoznatljiva. Iz toga vidimo da ovisi o svakoj osobi pojedinačno,

¹⁵ Time ne želimo reći da je uloga moralnih predispozicija omogućiti nam da u dokazu vidimo ono što se u njemu objektivno ne nalazi. One nam, među ostalim, omogućuju da prijeđemo preko jednog, točno određenog nedostatka dokaza, a to je njegova neformalnost. Naime, pod oznakama formalnog dokaza u ovom slučaju podrazumijevamo da zaključak nužno slijedi iz premisa i da je formuliran na takav način da je za dolazak do sigurnog zaključka potrebna prosječna intelektualna razvijenost, pomno slušanje i praćenje koraka. S druge strane, neformalni dokazi su oni koji zahtijevaju viši stupanj aktivne uključenosti. Kod njih, naime, zaključak nužno ne slijedi iz premisa te su zbog toga podložni različitim interpretacijama. Moralne predispozicije su one koje određuju u kojem će smjeru ta interpretacija ići. Newman smatra: ako su one ispravne, onda će osoba dokaz ispravno protumačiti. Ako nisu, onda će ispravno tumačenje izostati. Ali, bez obzira na to hoće li dokaz biti ispravno ili pogrešno protumačen, za sada nam je važno samo to da će osoba naposljetku, zahvaljujući moralnim predispozicijama prihvatiti zaključak do kojeg je došla. Neće joj smetati to što taj zaključak nije formalan.

o tome kakvo je njezino obrazovanje, kakve su njezine intelektualne sposobnosti, je li povjerljiva svjedočanstvu drugih itd., hoće li na određen iskaze pristati ili ne. Moralne predispozicije su, dakle, nešto što utječe na puno dublju razinu našeg spoznajnog života, te ga uvelike mogu pozitivno ili negativno oblikovati.

Newmanu je jasna važnost uloge koju moralne predispozicije imaju u činu pristanka, te da će do istine doći osoba koja ima ne samo potrebne intelektualne sposobnosti, nego i moralne predispozicije. To je razlog zbog kojeg ističe da je naša nemogućnost prihvaćanja argumenata u prilog određenoj tvrdnji nerijetko uzrokovana ne slabošću argumenta i dokaza, nego sljepoćom. Ta sljepoća može biti, djelomično ili u potpunosti, uzrokovana moralnim nedostacima. Arogancija, ambicija, neopravdana tvrdoglavost, pretjerano povjerenje u vlastiti sud, nevoljkost da se predamo vodstvu, dovoljne su da se onemogući dolazak do istinite spoznaje. Stoga Newman ističe da to što čovjek "misli da je moguće zasigurno ne ovisi ni o čemu drugome, nego o općem stanju njegovog uma, stanju njegovih uvjerenja, osjećaja, ukusa i želja. Činjenica je utvrđena i stavljena na prihvaćanje ili odbijanje onima koji je čuju. Svaka će osoba imati svoj pogled na nju prije nego što čuje dokaze; taj će pogled proizlaziti iz karaktera njegovog uma ... Ako nije disponiran za vjeru, on će pronaći objašnjenja za jake dokaze; ako je disponiran, onda će prihvatiti jako slab dokaz"¹⁶. Drugim riječima, ako osoba ne želi spoznati istinu, ako joj nije otvorena, te nema ljubav prema njoj, onda je, unatoč svim intelektualnim sposobnostima, neće dosegnuti.

Zanimljivo je primijetiti da je Newman smatrao da se, u pogledu pristanka ista stvar događa na vjerskom području i na području svakodnevnog života. Tako on kaže da su, kada je riječ o prihvaćanju kršćanstva, "naznake lagane kao zrak' sve što je potrebno disponiranom umu za vjeru i djelovanje", te nastavlja da je, "to slučaj sa svakom vrstom vjere, ne samo religijskom"¹⁷. Newman je bio čvrsto uvjeren da "lagane naznake", kojima se vjernik služi kao dokazima za opravdanje pristanka na nadnaravne istine, nisu ništa 'laganije' od naznaka kojima se služi osoba u svakodnevnom životu za opravdanje pristanka i da je unatoč tome ne označavamo kao protu-racionalnu. Ista se stvar, dakle, događa na naravnom i nadnaravnom području, što je vidljivo na primjeru kada "čujemo novost na ulici ili je pročitamo u novinama. Ne poznajemo dokaze, ne znamo svjedoke

¹⁶ J. H. Newman, *Fifteen Sermons Preached before the University of Oxford*, Oxford University Press, Oxford, 2006., 157-158.

¹⁷ Isto, 134-135. Upravo u tome vidi razlog zašto se prema sv. Pavlu "vjera svijetu čini tako iracionalnom," jer se svijetu "njezini dokazi čine kao ništa" (Isto, 136).

niti nešto o njima; ipak ponekad implicitno vjerujemo, a ponekad ne; ponekad vjerujemo bez traženja dokaza, ponekad ne vjerujemo dok stvar nije dokazana”¹⁸.

Kada smo govorili o shvaćanju, vidjeli smo da ono daje racionalno utemeljenje pristanku, no postavljanjem moralnih predispozicija kao drugog preduvjeta pristanka Newman je pokazao da pristanak nije isključivo razumski čin, nego da on u sebi uključuje i druge komponente. Drugim riječima, on je pokazao da nije dovoljno shvatiti određenu propoziciju da bismo je prihvatili, da bismo na nju pristali. Dapače, pristanak je puno složeniji od toga, te Newman ističe da pristanak pretpostavlja i određenu moralnu pripremu koja će nam ga omogućiti.

3. PRISTANAK KAO OSOBAN ČIN

Iz svega do sada rečenoga razvidno je da je Newman pristanak razumijevao kao složen čin koji u sebi – preko shvaćanja i moralnih predispozicija - uključuje razumsku i voljnu sastavnicu, tj. u naše su pristanke uključeni i naš razum i naša volja.

U jednoj od mnogih definicija pristanka koje nalazimo u Newmanovu opus, on kaže da je pristanak “slobodan čin, osoban čin za koji je djelatnik odgovoran”¹⁹, te kao takav on u sebi uključuje različite komponente, poput naših intelektualnih sposobnosti, moralnih predispozicija, našeg cjelokupnog iskustva, karakternih osobina. Zato Newman kaže da će naši pristanci, između ostalog, ovisiti i o tome kakve smo osobe te dodaje: “Istina je tamo negdje i možemo je dosegnuti, no njezine zrake struje kroz naše moralno i intelektualno biće.”²⁰

Razlog zbog kojeg je to važno jest taj što nam govori o jedinstvenosti i ujedinjenosti ljudskoga djelovanja. Specifičnost Newmanova pogleda na pristanak jest što ga je uvijek gledao kao osoban čin. U nj nije uključen samo razum nego cijela osoba, sa svim svojim moćima, talentima, iskustvom, obrazovanjem, moralnim karakterom. Zato možemo reći da je jedna od temeljnih oznaka Newmanove teorije

¹⁸ Isto, 134-135.

¹⁹ Isto, 152.

²⁰ Isto, 202. Za Newmanova moralne predispozicije predstavljaju posebno razvijeno svjetlo spoznaje. Kada se to svjetlo primijeni na neki predmet, osvjetljava aspekte koji u njemu stvarno postoje, a koje, bez tog svjetla, možda ne bismo vidjeli. Inzistiranjem na važnosti uloge moralnih predispozicija Newman je posebno istaknuo osobnu dimenziju pristanka i cjelokupnog spoznajnog procesa.

pristanka, a samim time i njegove filozofije spoznaje, orijentiranost prema osobi. On, naime, stalno ističe da pristanak i spoznaja izvire iz osobe, a ne samo iz uma kao neke izolirane moći koja ne dolazi u doticaj s drugim moćima. Uzrok ovom personalističkom pogledu nalazimo u činjenici da Newman čovjeka uvijek shvaća kao osobu koja u svim svojim djelovanjima djeluje kao jedno jedinstvo. Prema njemu znanje o konkretnim stvarima uvijek je nešto što pripada osobi i izraz je osobnog iskustva u svoj njegovoj punini.

Newman je uvijek naglašavao da svaka nova spoznaja koju postignemo, svako prihvaćanje novih propozicija, nije nešto što postoji samo za sebe, neovisno o drugim spoznajama, nego je primljeno u cjelinu našeg moralnog i intelektualnog bića. Svaka nova spoznaja, svaki novi pristanak ulazi u određeni kompleks i pri spoznaji se ne ponašamo kao bića koja samo misle, nego kao osobe koje misle, osjećaju, imaju iskustvo, sjećanje, moralne i intelektualne krjeposti. Ono što spoznamo, to preuzimamo i stavljamo u već postojeći pogled na svijet i na taj način to postaje dio složene cjeline. Upravo zbog toga svi novi argumenti, koji ulaze u naše dotadašnje stanje, mogu dobiti ili izgubiti na snazi ovisno o tome kakvi su cjelokupno iskustvo i spoznaja spoznavatelja. Jasno je da naše prijašnje iskustvo i znanje ostaju sačuvani u nama, iako ga mi nismo svjesni te iako je ono izvan naše svjesne kontrole. Zato možemo reći da sve novo što uđe u nas ulazi u sustav već postojeći i s njime se povezuje.

ZAKLJUČAK

Vidimo, dakle, koju ulogu u Newmanovoj teoriji pristanka imaju shvaćanje i moralne predispozicije kao preduvjeti pristanka, te ako bilo koje od njih dvoje nedostaje, osoba neće biti u mogućnosti dati svoj pristanak. Ako ne posjedujemo određenu razinu shvaćanja, mi ne možemo prihvatiti tvrdnju, iz jednostavnog razloga što prihvaćamo istinitim ili neistinitim samo ono što takvim vidimo.

S druge strane, uloga moralnih predispozicija u pristanku jasno nam pokazuju da shvaćanje samo po sebi nije dovoljno, da shvatiti nešto ne jamči da ćemo to i prihvatiti. Tako je za pristanak potrebno posjedovati ne samo nužne intelektualne sposobnosti koje će nam omogućiti uočavanje istinitosti ili pogrešnosti tvrdnje, nego je potrebno posjedovati i moralne krjeposti koje će nam omogućiti da težimo za prihvaćanjem istine kao jednog od naših vrhovnih dobara koje se ne smije žrtvovati u svrhu postizanja nižih ciljeva. Stoga će osoba koja posjeduje ovu moralnu pripremu, pri susretu s istinom biti spremna prihvatiti je onakvom kakva jest i djelovati u skladu

s tom istinom, premda to za nju može značiti žrtvovanje određenog položaja ili povlastica.

Sve nas to naposljetku vodi do zaključka da je za Newmana pristanak složen, osoban čin koji u sebi uključuje komponente poput naših intelektualnih sposobnosti, moralnih predispozicija, našeg cjelokupnog iskustva i karakternih osobina. Kao što je već rečeno, to nam govori o jedinstvenosti i ujedinjenosti ljudskoga djelovanja, te nam skreće pažnju na kompleksnost ljudskoga spoznajnog života. Često se nađemo u situaciji u kojoj nam nije jasno zašto netko ne pristaje na određene iskaze koje smo mi bez problema prihvatili ili zašto netko ne prihvaća određenu tvrdnju koja je nama očividno istinita. Razlog za to možemo pronaći u Newmanovu shvaćanju pristanka kao složenog osobnog čina koji u sebi uključuje puno više negoli se na prvi pogled čini. Vidimo da nije dovoljno podastri samo racionalne argumente da bi se nekoga uvjerilo, nego da je uz razum potrebno uključiti i volju koja se često može pokazati presudnom za pristanak. Naime, ako argumenti nužno ne vode do zaključka da je iskaz koji je pred nama istinit, onda volja može biti ona koja će nam pomoći da prihvatimo kao istinito ono što kao takvo nije strogo-znanstveno dokazano.

Zanimljivo je za kraj primijetiti da je Newman do svih ovih zaključaka o ljudskom spoznajnom životu došao vođen željom da pomogne čovjeku na njegovu putu dolaska do Boga. Svi Newmanovi spisi, sve rasprave, pisma, dnevnici, tematski su ujedinjeni težnjom da se čovjek vrati Bogu, od kojeg i za kojeg je stvoren. Stoga za njege proučavanje spoznaje nije bilo puko teoretiziranje, konstruiranje sustava, gomilanje teorija. Poznavanje ljudske spoznaje za Newmana je predstavljalo jedno od sredstava koja omogućuju čovjeku postizanje svoga nadnaravnog cilja. Stoga je razumljivo zašto su odgovori do kojih je došao korjenito i snažno promijenili pogled na ljudski spoznajni život.

THE ROLE OF APPREHENSION AND MORAL DISPOSITIONS IN NEWMAN'S THEORY OF ASSENT

Summary

The main topic of the article is the role of apprehension and moral dispositions in Newman's theory of assent. The first chapter focuses on apprehension as the foundation of rational character of the assent, and there we find the arguments which Newman offers

as a proof for his thesis that every assent is a rationally founded act regardless of our ability to prove through strict-scientific evidences the proposition we are assenting to, or if we can understand it completely. To clarify that, Newman introduces the difference between apprehension and understanding as two diverse levels of knowledge, where understanding represents the more perfect of the two. The second chapter deals with moral predispositions which, alongside apprehension, represent the second pre-condition of assent. Newman thought that for assent to a certain proposition it is not enough to have certain intellectual abilities which will secure our apprehension of the proposition, rather we have to have certain moral predispositions – for example love towards the truth – which will allow us to assent to a proposition which we had apprehended. The third chapter entitled *The Assent as a Personal Act* unites the premises from the first two giving us an overview of Newman's understanding of the assent as a personal act which in itself includes the whole person with all of its intellectual and moral virtues, personal characteristics, experience, desires and knowledge. The final chapter is comprised of a short overview of the main themes and conclusions enlisted in the previous three chapters.

Keywords: *assent, apprehension, moral dispositions, personal act.*